

Angyali érintés

Húgom emlékére, Németországban letelepedett sorstársainak, barátnőinek ajánlva

„Az ember »valahová tartozásik« szüksége olyan, mint egy fa gyökérzetének a talaj: be kell kötődnie ahhoz, hogy a viharoknak ellen tudjon állni.”

(Bagdy Emőke)

Azon veszem észre magam, hogy immár nemcsak esténként, hanem olykor napközben is beszélgetek veled, gondolatban. A gyászév elmúltán túl úgy érzem, mi sem változott. A miértekre, igaz, már nem keresem a választ, magában rejti, sokkal inkább hordozza azt az életünk. S ami látszik belőle, az csak a külső, menő szóval, a külső. A megbékélést a megváltozhatatlannal évek hosszú sora óta még mindig tanulom, és mégis számtalanszor uralják érzéseim, kimondatlanul örvénylő szavaim. A lélek szárnyán valahol a végtelen világmindenségben talán egyszer még át is ölelik fehéren megcsillanó lelked. Mint ha ehhez hasonlót gondoltál volna te is tavaly március 16-án, amikor megmutattad skype-on a húsvéti csomagot, amelyet barátainkkal küldtél haza a számunkra. Egy kis, ajándéktasakban lévő a szívedhez szorítva mondtad: „Ez meglepetés neked.” Az volt, hatványozottan az. Előbb ért el hozzám a hír, hogy belealudtál az öröklétbe, mint a szeretetcsomagod. A finomságokkal teli táskát végül a fiam bontotta ki késő este... Rá is kérdezett a különös kis küldeményre, amelynek csomagolásán ezt olvasta: Die Verwendung dieser Tragetasche unterstützte hilfsbedürftige Kinder in den SOS-Kinderdörfern. A gyerekek mindig is fontosak voltak a számodra, nemcsak azért, mert több mint két évtizedig napközben dolgoztál, hanem mert úgy vélted, a társadalomnak minden gyermekben a jövőt kell látnia, az egyéneknek pedig lehetőségük szerint támogat-

niuk kell azokat az intézményeket, például gyermekfalukat, amelyekben árvák vannak. A fiam a biztatásomra kivette a nekem szánt meglepetésedet is a tasakból, meglepődött kissé, mert egy angyalkás, kocka alakú dobozkában egy fehér kőgömb volt, amelyen egy sötétbarna szív van, a következő szöveggel: Ein Engel schütze Dich...

Üzenet volt? Egy megérzés? Szívpanaszaid egy éve gyötörtek. A kivizsgálások végtelen sora nem derítette ki az okokat... Hosszú beszélgetéseinkből megéreztem, pszichés gondok emészthetnek. Körülötted volt a családod, de csak körülötted, nem veled. S te is tudtad, nem fizikailag értettem, hanem lelkileg. Ösztönzőleg hatott mindez a sokszor ránk ható, a körülöttünk zajló, pénzközpontú, az önzést serkentő, kíméletlen, már-már embertelen világgal együtt

a még Wilhelmshavenban elkezdett, sokszor abbahagyott jegyzetem megírásához. Hol van ebben a világban az ember, a szeretetre alapozódó-összetartó, egymás terheit önzetlenül hordozó család? A szeretetre, Pál apostol tanítása szerint (1Kor. 13), amely mindent elfedez, mindent remél, mindent eltűr, mert a szeretet soha el nem fogy. A Szentírás mellett újra és újra beleolvastam dr. Bagdy Emőke pszichoterapeuta tanulmányaiba (*Mindennapi pszichológia, Utak önmagamhoz, Hogyan lehetnénk boldogabbak?*). Szinte minden kérdésemre lélekerősítő, bátorító válaszokat kaptam. A tudatalattim előbb rögzítette, ami most már önkéntelenül is része lett életemnek. A lélek – a lelkünk – mint írja, valójában azonosulással gyógyul, amikor elveszítünk valakit. „Egyszer csak észrevesszük, hogy bizonyos tulajdonságait, mozdulatait öntudatlanul is átvettük annak, akit nehéz elengedni. Valami apró gesztust, hangsúlyt vagy mindennapi szokást. Például, úgy terítünk, úgy hajtjuk össze a szalvétát, ahogy az elhunyt édesanyánk tette. Valamit föltámasztunk abból, aki elment. A pszichológia ma már tudja: akkor ér véget a gyász időszaka, az elengedés folyamata, amikor az ember azt veszi észre magán, hogy valamit pont úgy csinál, ahogy a számára fontos, általa elveszített személy annak idején, és ráeszmél arra, hogy egy darabkát belőle beépített az énjébe. Őt már nem kapja vissza, de valamit belőle mégis megőrizhet haláláig. Így folyamatosan össze vagyunk kötve mindazokkal, akiket valaha szerettünk, mert a lelkünkben ott van az emlékü, és a viselkedésünkben néhány motívum, amiről tán magunk se tudunk, mert nem tudatosítottuk ezeket. De, ha megfigyeljük, rájöhetünk, hogy mit támasztottunk fel azokból, akiket elveszítettünk és megsirattunk.”

Mindeddig nem tulajdonítottam ennek ekkora jelentőséget, jóllehet sokszor megtapasztaltam az utóbbi emberöltőnyi időn át, szűkebb családtagjaink földi útja végtisztességét követő esztendőkből, mert szinte ösztönösen cselekedtem úgy, mint jobb létre szenderült szerettem meghatározott pillanatokban. Örökre emlékezetembe ívódott az első, édesanyám nélküli meggybefőzés 1989-ben... Mindent úgy csináltam, ahogyan ő szokta... Magam mellé képzeltem, hallani véltem bátorító szavát: „Semmitől se félj, csak

szeretettel rakd bele a megmosott, kiválogatott meggyet az üvegekbe, a lekvárba, a mélyhűtőbe valót fejsétek ki az unokáimmal, úgy, mint szoktuk... A ciberéről se felejtkezz meg, azt a nagyapa és Gabi unokám különösen szereti...” Mondanom sem kell, mennyire örültem télen a rám mosolygó, elálló dunsztoknak... Most, hogy rád gondolkodok, s beszélgetek veled gondolatban, minden eszembe jut: a gyermekkorunk, a göröngyöktől sem mentes felnőtté cseperedésünk, az elszántságod, hogy te Németországban találd meg a jobb étellel kecsegtető, gyorsabb boldogulásod... De már nem úgy fáj az emlékezés, mint amikor szíven ütött a szomorú hír. Te is, mint édesanyánk, este álomra hajtottad immár örök nyugalmat hozó ágyadban a fejed, hogy aztán a csillagok között ébredjen a lelked.

A gyászistentisztelet felvezetőjében Nico Szameitat lelkipásztor (Wilhelmshaven, Hepenser Kirche, Ev.-luth. Kirchengemeinde, 2015. március 26., Wittke Zsuzsanna emlékére, Bácsfeketehegy/Feketics, 1951. január 30. – Wilhelmshaven, 2015. március 18.) előttem is egy új horizont lehetőségét nyitotta meg. Csak sokkal később értettem meg, mennyire. A gyászos fájdalom, a miértekre soha nem, illetve máshogyan jövő válaszok vélt-valós terhét érezve, annyira másként érintették meg lelkemet Nico lelkész szavai ott, a templomban, ahol a fivérünk ikerlányaidat keresztelte 1979-ben, ahol 14 évvel később jelen voltunk a konfirmálásukon. S most itt vagyok ismét, egyre fogyatkozó kiscsaládunk nevében keresztfiaddal, Gabi fiunkkal, leányaidal, családtagjaikkal, a megannyi, kegyeletüket lerovó baráttal, sorstárssal, munkatárssal, ismerőssel együtt. Sokan végig álltak a szertartás alatt, mert nem volt hely a padokban... A résztvevőkönvbe száznál többen írták be a nevüket... Az Ausländeramt (Idegenrendészet) munkatársai is főt hajtottak koporsód előtt. Nem felejtkezték meg róla, hogy szükség esetén besegítettél a fordításba, amikor tájainkról olyanok folyamodtak segítségért a háborús évek alatt, akik nem értették a nyelvet. A tőlük kapott életrajzi adataidat gyászbeszédébe is belefoglalta a lelkipásztor. Azóta többször újraolvasom, jelenünk vonzásában mindig valami másra is asszociálok:

„Egy parton, egy gáton állunk valamennyien, és látjuk, hogyan távolodik el egy élet hajója, s

végül eltűnik a szemünk elől a látóhatár mögött. Tudjuk, hogy a hajó nem egyszerűen távolodik, hanem hogy most máshol van, ott, ahol már nem tudjuk elérni, ahol nem tudni, milyen más élet-hajókkal találkozik. [...] Az életútját szimbolizáló hajó a horizont mögött továbbbúszik egy másik világban a lélek szárnyán, ahogyan mi keresztényének hisszük. E gyászszertartásunkon Márk evangéliumából idézek: Az emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy szolgálatával életét adja sokak megváltására. Wittke Zsuzsanna is így élt. Mindig másoknak áldozta életét. Isten most azt mondja: Most már jól van, most már megnyugodhatsz, nincs már szükség az újabb áldozattéleledre. [...] Ma a búcsúzásnak napja van, de úgyszintén az emlékezésnek is. [...] Szeretném felidézni élettörténetének meghatározó pillanatait, bár önök személyesen őrzik emlékezetükben, szívükben őt, s így lesz az életképe, az emléke teljes. Tóth Zsuzsanna 1951. január 30-án Feketicson (Bácsfeketehegyen), Szerbiában született. Családja később Ómoravicára (Bácskossuthfalvára) költözött, ahol a kis Zsuzsi nővérel és fivérével együtt nőtt fel. Az általános iskola befejezése után varrónőnek tanult. Szerbiában már akkoriban szűkültek egyes szakmákban az elhelyezkedési lehetőségek. Ezért Tóth Zsuzsanna 1969 novemberében 28 nővel együtt Németországban vállalt munkát. Az egész kiutazás szervezett volt a két állam részéről. Amikor a lányok késő este, 11 órakor megérkeztek Wilhelmshavenba, még nem tudták, hogy itt lesz az új otthonuk, Németország lesz az új hazájuk. Kezdetben a munka és a nyelvtanulás töltötte ki mindennapjait. Napközben a varrodában dolgozott, este pedig barátnőivel, Kival (Külárol), Erzsivel (Bácskossuthfalváról) és másokkal három évig németül tanult a Népegyetemen (Volkshochschule), majd magas szintű nyelvvizsgát tettek. Az 1970-es évek elején ismerte meg Hermann Wittkét, az orgonaépítőt. Mindketten szerettek táncolni. Egymásra találásuk, szerelmük bizonyosságául 1975 júniusában esküdtek örök hűséget egymásnak egyházukban. Mindketten dolgoztak: Zsuzsanna Wittke a Bavi óriás ruhagyárában, Hermann Wittke pedig a neves orgonaépítő és rekonstruáló üzemben, a Führer-Organ-Firmában. (Azóta minkét cég megszűnt működni). Van, aki még emlékezik rá, hogy

heppensi templomunk új orgonáját 1960 végén Alfred Führer építette, sípjainak jó részét Hermann Wittke készítette. Hangjai most az ő emléket is megidézik, mindhalálig hű élettársa földi búcsúztatóján.

Az ifjú Wittke család örömét ikerleányaik: Corinna Júlia és Sabrina Éva világra jövele koronázta meg 1979 októberében. Így lett teljes a család a Friederikenstrasséban. Wittke Zsuzsanna odaadó, áldozatvállaló szeretete ekkor kezd megmutatkozni teljes nagyságában. Csakhamar elkezdődtek Hermann Wittke cukorbetegségének újabb stádiumai, s végül dialízisre került. Odaadó felesége befejezte a szükséges nővéri továbbképzést városunk kórházában, és otthon, családi környezetben önzetlenül ápolta férjét, naponta végezve el a dialízist. Számára ez természetes volt.

Életszerűen vált hitvallásává a másokért, a másoknak élés. Csak elképzelni tudjuk, mit élhetett át, mit fojtott magába férje hosszan tartó betegsége során.

Sohasem mutatta ki, jóllehet sokáig tartott és küzdelmes volt. Hermann Wittke 1993 januárjában hunyt el mindössze 48 évesen. Megváltás volt a halál számára, és nemcsak neki, hanem mindenkinek, akik, látva szenvedését, maguk is szenvedtek. Itt maradt a három nő: az édesanya az ikerleányaival. Amikor egy halálos beteg ember ápolása a család fő gondja hosszú éveken keresztül, érthető, hogy időbe telik az új élethelyzet, egy merőben más életforma átgondolása, elfogadása, megértése. Wittke Zsuzsanna igyekezett megfelelni az új kihívásoknak; folytatta a mindennapi munkáját, nevelte leányait nagykorúságukig, önállóságukig. Az új munkalehetőség az öröm, a szeretet egy megnyilvánulása volt a számára. A Kita Drachennest napközi, a gyermekeiket egyedül nevelő anyákat, magányos nőket foglalkoztató gyermeknapközi sajátos módon a nagycsaládot jelentette a számára. Noha másfél évvel ezelőtt, a nyugdíjazásakor fejezte be itt a munkáját, mégis tartották továbbra is a kapcsolatot.

Egészségügyi gondjai voltak korábban is, főleg az ízületei miatt. Az utóbbi időben szívpanaszaiért járt vizsgálatokra, ami a haláláig tartott. Annak ellenére, hogy nagyon lefogyott, továbbra is aktív maradt, gyakran láthattuk kerékpározni.

Rendszeresen találkozott barátnőivel; Katival és Uschival. Tavaly ünnepelte sorstársaival, barátaival együtt a Németországba, Wilhelmshavenba költözésük 45. évfordulóját. Megszerette a városunkat, amely az új otthonát jelentette számára. És szerette saját környezetét, szívesen tartózkodott lakásában. Délutánonként rendszerint könyvet olvasott egy kapucsinó mellett mindig virágos erkélyén, esténként pedig kedvenc sorozatát, a Rote Rosent nézte. És vendégszerető volt. Örült a látogatóknak; barátnőinek, volt munkatársnőinek, akik sokszor a gyermekeikkel látogatták meg, akiket különösen, odaadón szeretett. Mindig tartogatott a számukra meglepetést, egy-egy szelet friss kalácsot. Szeretett sütni, főzni. Unokáit is örömmel fogadta a szerető nagymama. Mindig várta őket papagájával együtt. És amikor a szeretetéből a legtöbbet nyújthatta volna, Wittke Zsuzsanna élete március 18-án véget ért, 64 évesen álmában érte őt a halál. Csendesen elaludt a szorgalmas, az önfeláldozó, a feladatait mindig teljesítő aszszony, a jó, családját szerető édesanya, egy kedves barátnő – egy ember a mi környezetünkben.

»Mert az embernek Fia sem azért jött, hogy néki szolgáljon, hanem, hogy ő szolgáljon és adja az életét váltságul sokakért.« (Márk, 10,45)

Egy áldozatos élet véget ért. És most érkezett a megváltás ideje. Hajója eltűnt a horizont mögött."

A kedvenc virágaid, a piros rózsák, köztük a lelkedre emlékeztető harmatosan csillogó fehér szirmok oltalmát áhítva hallgattam régi emlékeket ébresztő szavait, amely részben intés is volt a jelennek – sokkal inkább a jövőnek... A migránsáradat, az ellenőrizetlen, de mégis irányított-nak tűnő népvándorlás kulminálásának kezdetén, tavaly nyáron váltak értelemszerűen valós lehetőséggé a lehetséges megoldás irányába kimoszuló úton. Illene emlékezni rá, hogy Németország, pontosabban Nyugat-Németország aranykorában, a '60-as, '70-es években sem lehetett gondolamszerűen megindulni a nagyvilágba munkát vállalni. Mindennek, még a menedékjog-folyamodványnak, -kérésnek is volt rendje. Lenne papíron ma is – a hozzáértők ezt jobban tudják –, csak mindenkire egyaránt vonatkoztatva kellenet betarta(t)niuk az illetékeseknek. Most mintha csak az európaiakra, különösen a közép- és kelet-európaiakra lennének hatályosak a szabályok.

Később tudatosult az is bennem, hogy a nevedet is magyarosan igyekezett kiejteni a lelkipásztor. Gyorsan híre ment annak idején, hogy a Wilhelmshavenban férjhez ment, családot alapított barátnőid, munkatársnőid közül te vetted fel egyedül a magyar állampolgárságot, íratad át neved a magyar útleveld alapján minden hivatalos helyen. Megmaradt ugyan a kettős állampolgárságod, de elsőként a magyart használtad, 2014-ben a húsvéti ünnepekre ezzel az útlevéllel szálltál le a Nikola Tesla reptéren. Ez volt az első alkalom, hogy ünnepekre látogattál haza, és ez lett az utolsó is. Most már mosolyogni tudok, amikor eszembe jut állampolgárságunk története... Mihelyt hivatalossá vált a gyorsított honosítás lehetősége, kérdőre vontál: miért nem tájékoztatlak az eljárás menetéről. Azt válaszoltam, hogy csak a jelzésedre vártam, mert már mi intézzük, hogy együtt, családi alapon adjuk át a folyamodványunkat. Karesz a fiúkkal, a mi családukból veled már csak ketten maradtunk... A szükséges papírokat így eggyel több példányban kértük ki, fordítottuk le. Együtt volt már minden, amikor Karcsi fiam, családuknak ügyeletes figyelője észrevett egy szarvashibát édesapánk dokumentumaiban: tévesen volt írva édesanyja – nagymamánk – neve. Bányai Gizella helyett Baranyai Gizella szerepelt szüleink házasságlevelén. Eleinte azt gondoltuk, apró tévedésről lehet szó, mert apai nagyszüleink Bácsfeketehegyen anyakönyvezett adatain minden stimmel. A téves adat édesapánk születési anyakönyvi kivonatán tűnik fel először, s folytatódik egészen a haláláig... Ezt tudva a szálak Nagyfény irányába mutattak, ahol 1923-ban édesapám születését nagyapám – aki főintéző volt a Fernbach-birtokon – bejelentette az anyakönyvi hivatalban. A mindig, mindenkinek segítségére levő anyakönyvezető, Pap Júlia tanácsára édesanyám felmenői ágának adatait ellenőriztük le, és miután rendben találtuk, az ő szükséges kivonatait vettem ki a honosításhoz. Még azt is mondta, ne hagyjam annyiban a dolgot, indítsam el a hibakiigazítási eljárást, de kiderült, bonyolultabb, mint hittem... Miután a már pontos dokumentumok fordítása is elkészült, te Berlinben adtad át 2011 szeptember elején a kérelmet, kiegészítve a német papírjaiddal, mi pedig Belgrádban. Az esküt is majdnem egyszerre, néhány nap különbséggel tettük le, 2012 február-

jában. Veled volt leányod, Sabrina és Berlinben élő két egykori munkatársnőd... Nem élvezted sokáig, hogy immár Németországban is hivatalosan magyarként jegyezték, a megérdemelt nyugdíjadat pedig még addig sem.

Eszembe jutnak férjed szülei, anyósod, aki nyolc gyermeknek adott életet. Közülük még hatan élnek. Két, hozzájuk fűződő élmény mélyen megmaradt emlékezetemben. Az első esküvőtökhöz, 1975 júniusához kötődik. Szüleinkkel együtt néhány átszállással vonaton mentünk ki hozzátok. A harmadik nap érkeztünk meg Wilhelmshavenba, ahonnan a vonat már csak az Északi-tengerbe mehet tovább, ezt nevetve tetétek mindig hozzá, amikor telefonon beszéltük meg utazásunkat. Lázban égtünk valamennyien, hiszen édesapánkon kívül senki sem volt még Németországban, most meg mindjárt keresztülutazzuk az egész, pontosabban a fél országot. Édesapánknak sem voltak rózsásak az emlékei, hiszen sebesülten került német fogságba 1944-ben, majd kórházba, ahol a vezetéknevét eleinte gyakran félreértették, később pedig viccesnek találták a Tóth katona nevét...

Vártuk a találkozást leendő férjeddal, Hermannal, bár őt már ismertük, hiszen kétszer is volt látogatóban Moravicán, bemutattad a feketicsi rokonoknak, német származású keresztapádnak (apai nagynénénk férjének), ő még beszélgetett is vele. Most mégis minden más lesz, gondoltam, s kicsit tartottam az ismeretlentől, attól, hogy teljesen idegen család vendégei leszünk. Milyen emberek lehetnek Hermann szülei? A férjemmel, Karesszal náluk, a szülői házban laktunk egy hónapig a nekem ódonnak tűnő város védett, a tengerész, a hajóépítéshez szükséges szakmákról elnevezett utcák negyedében. A szívélyes fogadtatás már az állomáson eloszlatta kételyeimet, de az igazi meglepetés még érkezésünk estéjén ért bennünket. Apósod arra kért, hallgassuk meg, szeretne a családjukról beszélni, s még valamiről, amiről – úgy érzi – tudnunk kell. Sok mindenre gondoltam, de arra véletlenül sem, hogy a II. világháborúról kezd beszélni, elsődlegesen a felelősségről: a zsidóság tervszerű kiirtásáért, a világban okozott óriási pusztításokért. Úgy érezte, tőlünk, leendő menyük családjától is bocsánatot kell kérnie a családja nevében mindazért, amit Hitler és masinériája elkövetett. Egyben arra

kért bennünket, ne tartsuk a német népet kollektív bűnösnek a történelem miatt. Erre tényleg nem számítottunk, mert családunk nem ismerte el a kollektív bűnösség elvét. Erre édesapánk külön odafigyelt, mindig a személyi felelősség megállapítását tartotta fontosnak a háborús bűntények megállapításakor, bár arról, ami a háború végén, a béke első hónapjaiban történt a vidékünkön, a németek, a magyarok elleni atrocitásokról sohasem beszélt.

Most, hogy visszagondolok, újra csak azt mondhatom, mint akkor, hogy a történelem súlyos terhe ne felhőzze be két fiatal szív egymásra találását, szerelmét közös életük hajnalán. Könnyeim forróságát mintha még most is érezném arcomon, s hallani vélem apósodat, amint azt mondja, hogy nincs kifogásuk ellene, hogy családjuk egy magyarral, de ennél is fontosabb, hogy egy kedves, szeretetre méltó teremttel lesz gazdagabb. S látom anyósod könnyező tekintetét, amint közeleg felém, és átölel...

Majd húsz évvel később, 1994 pünkösdjén, lányaink konfirmációja után egy délután kávéra jött össze a nagycsalád a szülői ház kertjében. Mindenről beszélgettünk, egyik sógorod a Boszniában dúló háborúra terelte volna a szót, megkérdezve tőled, hogy milyen nemzetiségű is vagy valójában. A váratlan fordulatot a sok szenvedést túlélte, kilencvenéves anyósod törte meg. Görbebotját magasba emelve, fenyegetően intette meg immár szintén jócskán őszülő fiát, mondván, ha eddig nem érdekelte, vagy nem tudatosult benne eléggé, akkor ennek most már nincs jelentősége. A szép kort megélt édesanya, nagymama, dédnagymama érezte és tudta, mit vállaltál, mekkora áldozatot hoztál, hogy megszépítsd beteg fiának-férjednek utolsó éveit, hogy ebből a kislányok ne érezzenek sokat. El is kényeztette őket kicsit. Ha olykor túllépték a jólneveltség határait, rájuk szólt ugyan, de mindjárt el is mosolyodott az incselkedő kisasszonykák huncut érvelésén: „Liebe Oma, das ist ungarisches Blut.” Egyszer magam is hallottam, és meg találtam jegyezni: Magyar vér is, igaz, de nem magyar kultúra. „Aber Gizi nena...” Vettek volna le engem is a lábamról azzal, hogy magyarul szóltak hozzám. Jó volt a nyelvérzékük, könnyen megtanultak volna magyarul is, ha lett volna kitől, neked erre már nem maradt időd. Annak idején, minden

magyar–német képes meséskönyvet, amelyet a Forum kiadott, megvettünk, és elküldtünk nekik. Ezeket, mint mondtad, legutóbbi látogatásomkor 2011-ben Corinna magához vette, hogy felkeltse kisliai-unokáid érdeklődését. A lányok a kezdetben tanultak „jugoszlávul” (ahogyan akkoriban mondták) harmadik nyelvként a német általános iskolában, mert hivatalosan elismerték ezt a lehetőséget, mivel jugoszláv hétvégi iskola is működött a Nikola Tesla Jugoszláv Klubban. Az ezt szabályozó, német–jugoszláv országközi megállapodás a háborúk kirobbanásáig, Jugoszlávia széteséséig volt érvényben.

Húgom Wilhelmshavenban, az Északi-tenger partján

A családnak, hagyományos értelemben az édesanyáknak pótolhatatlan a szerepe – lenne ma is –, gondolom saját családi életünkön átszűrve. Mennyi minden változik körülöttünk, jó, de rossz irányban is. Magyarországon az utóbbi években felismerték a globalizációs tendenciák hordalékának, a neoliberálisnak, az énközpontúságot sugalló világnak a veszélyét. A családok erősítését szolgáló programokba nem kis anyagi, erkölcsi támogatást fektetnek. Felénk inkább a családokon múlik, mennyire és hogyan ápolják az összetartó hagyományokat. Kevés olyan nagycsaládról hallani, amely megszervezi legalább évente egyszer a fehér asztal melletti találkozásokat, a hosszú, egymásra figyelő beszélgetéseket. Nagypám halála után a mi családkban is ritkultak az ilyen alkalmak. Többnyire, amikor rendkívüli alkalmakra hazajött Magyarországról családjával Gizus nena vagy Gabi bátya.

Amíg megvolt a szőlő, nagynénénk is megtartotta a hagyományos szüretet Bácsfeketehegyen, ilyenkor még találkoztunk. Később többnyire csak a ritka lakodalmakkor, az utóbbi években inkább temetésekkor... Felétek sem jobb ilyen téren a helyzet, elmesélésedből tudom, s abból, amit magam is tapasztalok. Anyósod halála után csak nagyon kevés alkalommal került sor a népes család összejöveteleire. A barátnőid közül pedig csak néhányan tartják az itthon maradt családjaikkal a kapcsolatot, sőt szükség esetén még segítik is őket. Többnyire azok, akiknek (német) férje hagyománytisztelő, ragaszkodik saját, Németországban élő családtagjainak leszármazottaihoz, így természetesnek tartja, esetenként szorgalmazza is a vajdasági rokonok meglátogatását vagy vendégül látását. De ez manapság olyan, mint a fehér holló. A veled kimentek közül két kúlai és egy bácskossuthfalvi barátnőd családjáról, ragaszkodásukról, szülőföldhöz való kötődésükről, férjeik támogatásáról még te meséltél. Kati egész családja most készül hazajönni Kúlára pünkösdre húga családi ünnepségére. Fájlaltad, hogy leányaid, akiknek jobb életkörülményeiért szinte éjt nappallá téve dolgoztál, nem érzik a hasonló kötődés fontosságát. Édesapjuk családján kívül. Így a négy első unokatestvér – leányaink és fiaink – alig ismerik egymást. Ti 1989 nyarán, édesanyánk halála után jöttetek utoljára haza családotul. Wilhelmshavenba pedig a lányok konfirmálására ment ki a mi kis családuknak... Az idő rohamosan múlik, s nem tudni összefutnak-e valaha is életük útjai úgy, hogy rádöbbenjenek: „Történjék bármi, amíg élünk, s meghalunk / Egy vérből valók vagyunk...”

A lányaid betartották a gyász első napjainak, a rákövetkező heteknek a ritka óráiban tett ígéretüket: nem cserélték le a szíved szerint kiválasztott sírkövet férjed-édesapjuk sírjáról, ahova az urnád is került. Kérésüket pedig, hogy szívnyi hamvaidd hozzam haza Bácskossuthfalvára, a családi sírboltba, én teljesítettem. Református anyaszentegyházunk szertartása szerint, Móricz Árpád emlékbeszéde mellett, 2015. július 3-án tettük kelyhedet szüleink és fivérünk mellé. A lányok javaslatomat is méltányolták, hogy a síremléken van elegendő hely a nevednek, adataidnak. Később az elküldött fényképeken jelezték: magyarul vésették be a neved a kőbe, tiszteletük

s önbecsülésük jeléül. Végére is édesanyanyelvük magyar lenne. Hinni szeretném, hogy a vér nem válik vízzé. Mosolygott is Corinna, amikor emlékeztettem egy adott pillanatban a régi történetre. A temetőből jöttünk vissza éppen: ő, a férje: Toni, fiaik: Timon (9 éves) és Tameo (6), Sabrina, Gabi és én. Emésztő fájdalomban hittem, hogy a lelked is velünk van, s azok is, akik Újvidéken maradtak... Az életünk soha nem adta meg, hogy így együtt legyen a mi csonka kiscsaládunk. A fiúk, mint afféle gyerekek ide-oda futkároztak, a játszótérre érve birtokba vették a homokozót, bár igen hűvös és nedves volt az idő. Maradhatnékjuk volt, nem is tágitottak, hiába szólígtatta őket édesanyjuk. A vért és a kultúrát emlegetve, Corinna megjegyezte, most már a macedónnal is gazdagabb lett, amire Toni elmosolyodott. Magamban hozzágondoltam még, hogy a hagyományokat egyaránt kellene ápolni, s hogy e téren egyik se legyen alárendelve a másiknak. A gyerekek pajkos játéka eszembe jutott még egy nagyon régi emléket kiskorunkból. Bácsfeketehegyben a nagyszülői házban, az első udvarban, a virágos kert melletti óriás – nekem bár is annak tűnt – sárgaföld-dombon gyakran játszottunk együtt délutánonként a rokon- és az utcabeli gyerekekkel. Várakat építettünk, alagutakat vájtunk törött, eltompított késekkel, hogy még véletlenül se tegyünk kárt egymásban, ha

a fúrás közben két alagút összetalálkozik, netán beszakad. Ilyen is megtörtént. Egyszer nálad is eltört emiatt a mécses, a pörölést nagyapánktól persze én kaptam. Téged mindenkinek óvni illett, gyengécske szervezeted miatt. Hogy rendben történjen a sárgaföld-erőd építése, arra nagyapánk kalappal a fején – azt soha el nem hagyta volna – a gangról, a kanapén ülve, görbebotjára támaszkodva ügyelt. Nemrégiben, amikor József-napkor szülőfalunkban jártam, unokanővérünkötől, Marikától – ő volt a rangidős közöttünk – meg is kérdeztem, miért is volt az első udvarban a sárga föld, talán építkezéshez kellett. Meglepődtem kissé a válaszában, de jól esett, hogy azért hozatta nagyapánk, hogy legyen a gyerekeknek hol és mit játszaniuk, meg szem előtt is legyenek. De azt is tudta, jó nevelő hatása van, kitartásra ösztönöz, megmozgatja a gyermek fantáziáját, és erősíti a valahova tartozást, hogy a gyermek egy életre(?) magába szívja a szülőföld illatát...

A lélek szárnyán küldött, hozzád írt levelem végén Bagdy Emőke szavat idézem:

„A belső konfliktusok arra valók, hogy eddzenek bennünket, hogy próbatételül szolgáljanak, amelyek által megküzdhetünk önmagunkkal is. A lelki konfliktusok megoldásának, azaz a vállalt döntések emberiségének nívója adja meg human méltóságunkat, minőségünket.”

